

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmana • Ombudsperson Institution

---

IZVEŠTAJ SA PREPORUKAMA

Ž.br: 595/2015
Isnije Dula

u vezi sa

pozitivnim obavezama koje proističu sa člana 29 i člana 31, stav 2 Ustava Republike Kosovo, kao i od člana 5 Evropske Konvencije o Zaštiti Osnovnih Ljudskih Prava i Sloboda

Za: gdin. Imet Rrahmani, Ministar
Ministarstvo Zdravlja
Ul. "Zagreba" b.b.
10000 Priština

Priština, dana 25 septembar 2016

Cilj izveštaja

Ovaj izveštaj je zasnovan na individualnoj žalbi gđe Dula i ima za cilj da evidentira neke od nedostataka institucionalnih aktivnosti u obradi ovog slučaja i da skrene pažnju nadležnih institucija u vezi sa merama koje treba preduzeti za ostvarivanje prava na obavezno psihijatrijsko lečenje za osobe sa mentalnim poremećajima.

Nadležnost Ombudsmana

Prema Zakonu Br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Ombudsman, između ostalog, ima ove odgovornosti i nadležnosti:

- “da skrene pažnju na slučajeve kada institucije krše ljudska prava i da podnese preporuke da se prekine sa takvim slučajevima, a kada je to neophodno da izrazi svoje mišljenje o stavovima i reagovanju odgovarajućih autoriteta u vezi takvih slučajeva.” (član 18, stav 1, podstav 1.2);
- “ da preporučuje Vladu, Skupštinu i druge nadležne institucije Republike Kosovo o pitanjima koje se odnose na unapređivanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, ravnopravnosti i nediskriminacije” (član 18, stav 1, podstav 5);
- “da objavi obaveštenja, mišljenja, preporuke, predloge i svoje izveštaje” (član 18, stav 1, podstav 6);
- “da preporuči donošenje novih zakona u Skupštini, izmene zakona koji su na snazi i donošenje ili izmene podzakonskih i upravnih akata od strane institucija Republike Kosovo (član 18, stav 1, podstav 7);
- “da pripremi godišnje, periodične i druge izveštaje o stanju osnovnih ljudskih prava i sloboda, ravnopravnosti i diskriminacije i da obavlja istraživanje o pitanjima osnovnih ljudskih prava i sloboda, ravnopravnosti i diskriminacije u Republici Kosovo ” (član 18, stav 1, podstav 8);
- “da preporuči Skupštini usklađivanje zakonodavstva sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima i slobodama kao i njihovu efektivnu primenu ” (član 18, stav 1, podstav 9).

Podnošenjem ovog izveštaja nadležnim institucijama, kao i njegovim objavljivanjem, Ombudsman namerava da izvrši ove zakonske odgovornosti.

Opis pitanja

Ovaj izveštaj je zasnovan na žalbu primljenu u Instituciju Ombudsmana (IO), od gđe Isnije Dula, koja je podnela žalbu protiv Instituta za Sudsku Psihijatriju u Prištini, u vezi sa navodnim nepoštovanjem presude Osnovnog Suda u Đakovici (P.nr.709/14), za obavezno psihijatrijsko lečenje u pritvoru.

Sažetak činjenica

Činjenice, dokazi i informacije kojima raspolaže IO, mogu se rezimirati u sledećem:

1. Ombudsman, na osnovu člana 15.1 Zakona o Ombudsmanu br. 03/L-195, dana 29 oktobra 2015, primio je žalbu gđe Isnije Dula, protiv Instituta za Sudsku Psihijatriju u Prištini, u vezi sa nepoštovanjem presude Osnovnog Suda u Đakovici (P.nr.709/14), za obavezno psihijatrijsko lečenje njenog sina gđin B. D.
2. Podnosilac žalbe navodi da njenom sinu gospodinu B.D. (rođen 23 septembra 1968 godine), iz doba od 15 godina su se pojavili problemi mentalnog zdravlja i od tada je pod dijagnozom da boluje od mentalne bolesti.
3. Podnosilac žalbe navodi da kao posledica mentalnih poremećaja i nasilnih radnji B.D., pre deset godina joj je umro muž, dok kontinuirano su fizički zlostavljani od gospodina B.D. ona i neki od članova porodice.
4. Dana 10 novembra 2013 godine, nešto pre ponoći, gospodin B.D. je u početku pokušao da na silu otvori komšijina vrata u naselju gde je podnosilac žalbe živi, i komšija čuvši buku, čim je otvorio vrata fizički je napadnut od strane gospodina B.D.
5. 11. novembra 2013 godine, nakon pomenutog događaja gđin B.D., je napustio kuću i uveče tog dana njegova porodica je obavestena da se on nalazi u selu Zrze i da ometa kretanja vozila na putu. Rođaci gospodina B.D. su odmah obavestili Policijsku Stanicu u Đakovici, koji zbog teritorijalne ne-nadležnosti i zone odgovornosti za delovanje, tražili su akciju iz Policijske Stanice opštine Orahovac. Vozač policijskog vozila tokom vožnje, ciljajući da što brže stigne na mestu događaja, vozilom je pregazio gospodina B.D., kojem je nanosio teške telesne povrede (*Fractura acetabulum reg lat. dex et contuzio capitis regio occipitalis*) i isti je odmah prevezen u regionalnoj bolnici "Isa Grezda" u Đakovici. Iz medicinske dokumentacije vidi se da je gospodin B.D., smešten u bolnici 11 novembra 2013 godine, i ostao u bolnici do 27 decembra 2013.
6. Dana 18 februara 2015 godine, u vezi krivičnog dela napada (vidi stav 4) Osnovni Sud u Đakovici je doneo odluku (P.nr.709/14) i gđin B.D., je izrečena mera *obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u Institutu za Sudsku Psihijatriju u Prištini*, na neodređeno vreme, obavezujući instituciju da obavesti sud sa pismenim izveštajem najmanje jednom u dva meseca.
7. Prema tvrdnjama porodice, 20 marta 2015 godine, odluke P.nr. 709/14, protiv gospodina B.D., u vezi sa merom obaveznog psihijatrijskog lečenja u pritvoru, u Institutu za Sudsku Psihijatriju u Prištini, ovo lečenje je obavljeno do 26 oktobra 2015 godine.
8. Dana 25 februara 2016, porodica podnosioca žalbe su saopštili da gospodin B.D. ne prima redovno lečenje i prema njima postoji potencijalni rizik da isti izvrši fizičko nasilje nad podnosiocem žalbe (koja živi sama u kući sa gospodinom B.D.), kao i nad komšijama i drugim ljudima na ulici i drugim mestima.

Akcije Institucije Ombudsmana

9. 9. novembra 2015, predstavnici IO su zahtevali statističke podatke od Sudskog Saveta Kosova (SSK), u vezi sa brojem lica protiv kojih su donete odluke za obavezno psihijatrijsko lečenje, od 2010 do 2015 godine, u nivo svih sudova u Republici Kosovo,

kao i protiv koliko lica (koji pate od mentalnih bolesti) je obavljena procedura kako bi im se oduzela sposobnost delovanja za period 2010-2015.

10. 10 novembra 2015 godine, IO je obavešten od strane SSK, da tu informaciju poseduje samo kao "Mere Obaveznog Lečenja" za sve vrste mera donetih od strane sudova, dok u vezi sa brojem lica kojima je oduzeta sposobnost delovanja, ova informacija se može naći samo u predmetima i SSK nema te podatke obrađene.
11. Dana 12 novembra 2015, predstavnici IO su održali sastanak sa predstavnicima Specijalnog Instituta u Štimlje (SIŠ) radi procene situacije smeštaja lica sa mentalnim smetnjama u ovoj ustanovi, kao i smeštaja lica sa ograničenim mentalnim sposobnostima - zastoja u mentalnom razvoju, u Specijalni Institut u Štimlju i u Kući Zasnovanom na Zajednice.
12. 19 novembra 2015 godine, predstavnik IO-a se sastao sa administratorom OS u Đakovici, sa kojim je razgovarao o slučaju P.nr.709/14. On je, nakon prijema potrebnih informacija od sudije u predmetu, istaknuo da odluka suda (P.nr.709/14) je na snazi i autoritet kojem je usmerena presuda je zakonski obavezan da ga sprovede.
13. 24. novembra 2015 godine, predstavnici IO su se sastali sa direktorom Instituta za Sudsku Psihijatriju u Prištini, sa neuro-psihijatrijom, psihologom i socijalnim radnikom, sa kojima su razgovarali o pitanju gospodina B.D. Oni su ih obavestili da je gđin B.D. primljen u Institutu za Obavezno Psihijatrijsko Lečenje, 5 marta 2015, kao i da je otpušten od strane Instituta 27 oktobra 2015. Oni su istakli da je ovo jedini slučaj koji je ostao tako dugo u ovoj instituciji (ukupno 237 dana). Prema njihovim rečima, dalje lečenje treba nastaviti u Centru za Mentalno Zdravlje (CMZ) u Đakovici, kao i potrebno je da funkcioner Centra za Socijalni Rad (CSR) u Đakovici, radi sa porodicom gospodina B.D. i slučaj da se upravlja u trouglu ***Porodica-CMZ-CSR***.
14. 25. novembra 2015 godine, predstavnici IO-a su se sastali sa direktorom CMZ u Đakovici i razgovarali o pitanju gospodina B.D. On je objasnio da u ovaj centar se leče oko tri stotine sedamdeset (370) osoba sa mentalnim poremećajima, koji uglavnom pate od mentalnih bolesti. Prema njegovim rečima, od ukupnog broja ovih pacijenata, samo petoro njih su agresivni i nasilni prema sredini u kojoj žive. On je objasnio da ljudi sa mentalnim poremećajima koji izazivaju krivična dela se zadržavaju u Institutu za Sudsku Psihijatriju do *Remisije*, a zatim se nastavlja njihovo lečenje u CMZ kroz ambulantni oblik, kao i Kuće Integrisanja u Zajednicu. On je objasnio da CMZ nemaju kompjutersku bazu podataka za usluge koje se nude ovim pacijentima, tako da ovi centri nemaju odgovarajuće informacije o terapiji ovih bolesnika i vreme prijema terapije (*u skladu sa medicinskim protokolima ovi pacijenti treba da primaju parenteralnu terapiju svakih 21 dana*). Prema njegovim rečima, poseban problem predstavljaju slučajevi kada nema saradnje porodica sa Centrom za Mentalno Zdravlje, tako da kod ovih slučajeva, lečenje pacijenata je veoma teško. On je informisao da u vezi sa tretmanom gospodina B.D. Osnovni Sud u Đakovici, 10 jula 2015 godine, je preinačio meru sa *Obaveznog Psihijatrijskog Lečenja uz Pritvor*.

Pravna Osnova

15. Ustav Republike Kosovo, u članu 25, stav 1 navodi: “Svako lice ima pravo na život”, dok član 26 navodi: “Svako lice ima pravo na poštovanje njegovog/njenog fizičkog i psihičkog integriteta [...]”
16. Ustav Republike Kosovo, u članu 29, stav 1 navodi: “Svakome se garantuje pravo na slobodu i sigurnost. Niko ne može biti lišen slobode, izuzev zakonom predviđenih slučajeva i na osnovu odluke nadležnog suda, i to:
- Nakon objavljivanja kazne zatvorom zbog krivičnog dela;
  - Zbog opravdane sumnje da je lice izvršilo krivično delo, samo onda kada se lišavanje slobode smatra neophodnim za sprečavanje vršenja krivičnog dela i samo na veoma kratak period pre suđenja, na zakonom propisan način;
  - radi vaspitnog nadzora maloletnog lica, ili radi njegovog/njenog privođenja nadležnom organu, na osnovu zakonitog naređenja;
  - radi zdravstvenog nadzora lica, koje je zbog bolesti, opasno po društvo, [...]”.
17. Evropska Konvencija za Zaštitu Ljudskih Prava i Sloboda (EKLJP), U članu 2, navodi: “Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom [...]”, dok član 5, stav 1 navodi: “Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom [...]”.
18. Krivični Zakonik Republike Kosovo Br. 04/L-082, u članu 87, stav 1 navodi: “ Prema izvršiocu sa duševnom bolešću, ili licu koje ima takav tretman, biće postupano humano i sa poštovanjem prema njegovom ljudskom dostojanstvu” dok stav 2 navodi “Međunarodni standardi koji se mogu primeniti na osobe sa duševnim poremećajima će biti primenjeni na izvršioca sa duševnom smetnjom u najvećoj mogućoj meri, sa ograničenim izmenama i izuzecima potrebnim u datim okolnostima”.
19. Krivični Zakonik Republike Kosovo Br. 04/L-082, u članu 88 navodi: “Mere obaveznog lečenja koje se mogu izreći izvršiocu koji nije krivično odgovoran, ima značajno smanjenu uračunljivost ili je zavisnik od droge ili alkohola su:
- obavezno psihijatrijsko lečenje u zdravstvenoj ustanovi;
  - obavezno psihičko lečenje na slobodi; i
  - obavezan program rehabilitacije za lica koja su zavisnici od droge ili alkohola”.
20. Zakon o Vanparničnom Postupku Br. 03/L-007, u članu 75 navodi: “ Prema pravilima ovog postupka sud putem rešenja odlučuje o zadržavanju psihički bolesnog lica u zdravstvenoj ustanovi, kada je, zbog prirode bolesti neophodno da se takvom licu ograničava sloboda kretanja i opštenja sa ljudima van navedene ustanove”.
21. Zakon o Zaštiti od Nasilja u Porodici Br. 03/L-182, član 4, stav 1 navodi: ”Obavezna zaštitna mera psihosocijalnog lečenja može da bude izrečena izvršiocu nasilja u porodici, u kombinacija sa nekom drugom preventivnom merom, u cilju sprečavanja nasilnog ponašanja izvršioca, ili ako postoji rizik od ponavljanja dela nasilja u porodici”.

22. Zakon o Socijalnim i Porodičnim Uslugama Br. 02/L-17 član 1.3, navodi: *”Lice u stanju potrebe” podrazumeva se svako lice na teritoriji Kosova bez obzira na njegov status ili zemlju porekla koje ima potrebu za socijalnim uslugama zbog [...]mentalne bolesti [...]*”.
23. Zakon o Socijalnim i Porodičnim Uslugama Br. 02/L-17, član 3, stav 3 navodi: *“U ime Ministarstva, Departman je odgovoran za upravljanje i nadzor nad svim operativnim funkcijama utvrđenih ovim zakonom [...]odobrenje osnivanja rezidentnih objekata za zbrinjavanje od strane davalaca socijalnih i porodičnih usluga [...]*”.
24. Zakon o Izmenama i Dopunama Zakona Br. 02/L-17, član 13, stav 2 navodi: *“Ako postoji opravdani osnov za sumnju da je ugroženo lice poslovno nesposobno i da mu je potrebna zaštita od ozbiljne opasnosti, direktor Centar za Socijalni Rad treba da podnese sudu zahtev za izdavanje starateljskog naloga”,* dok stav 4 navodi: *“ U nalogu se preciziraju mere koje Direktor Centra za Socijalni Rad treba da preduzme kako bi zaštitio zdravlje, sigurnost i blagostanje lica za koga se daje nalog. Nadležnosti suda u ovom slučaju su:*
- a. Nadgledanje životnih uslova ugroženog odraslog lica od strane stručnjaka koga određuje Departman sve dok boravi u svojoj kući;*
  - b. Nalog za Centre za Socijalni Rad da smesti odraslo umno nesposobno lice za samozbrinjavanje u pristupačnom prihvatnom objektu [...]*”.
25. Zakon o Socijalnim i Porodičnim Uslugama Br. 02/L-17, član 13, stav 5 navodi: *“Lice koje je predmet naloga za starateljstvo ni u kom slučaju ne može biti smešteno u kaznenoj ustanovi ”,* dok stav 6 navodi: *“Po potrebi sud može naložiti Kosovskoj Policijskoj Službi da ukazuje pomoć centru za socijalnu rad u izvršenju starateljskog naloga”.*
26. Zakon o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L-025, član 1 navodi: *“Cilj ovog zakona je zaštita i promovisanje mentalnog zdravlja, sprečavanje problema koji su vezani sa njim, garantovanje prava i poboljšanje života umno poremećenih osoba ”.* dok član 9, stav 1 navodi: *“Zabranjeno je oduzimanje ili ograničenje poslovne sposobnosti lica sa mentalnim poremećajima, sa izuzetkom slučajeva predviđenim u zakonskim odredbama na snazi. U posebnim slučajevima, ova mera može se predložiti na zahtev psihijatrijsko-pravne komisije. Odgovarajuća odluka se donosi od strane suda u skladu sa zakonskim odredbama na snazi”.*
27. Zakon o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L-025, član 5 stav 1 navodi opšta načela staranja kod usluga mentalnog zdravlja, među kojima su:
- 1.1. “jednak tretman bez diskriminacije za lica sa mentalnim poremećajima, u funkciji poštovanja fizičkog integriteta i ljudskog dostojanstva;*
  - 1.2. pružanje zdravstvene zaštite za lica sa mentalnim poremećajima u što manje restriktivnom okruženju, posebno na lokalnom nivou, kako bi se izbeglo maksimalno iseljavanje iz porodičnog okruženja i olakšala njihova integracija i socijalna rehabilitacija;*
  - 1.3. stvaranje olakšica kroz programe i projekte koje sprovode organi koji su nadležni za ova lica kao i njihove porodice u cilju njihovog uključivanja u društveni život;*

4 1.4. pružanje zaštite za lica sa mentalnim poremećajima od strane **multidisciplinarnih timova** koji na kompleksan način odgovaraju na medicinske, psihološke, socijalne i rehabilitacijske potrebe [...]”.

28. Zakon o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L-025, član 29 stav 1 navodi: “*Stručni savet za mentalno zdravlje je savetodavni organ ministra zdravlja. Delokrug, nadležnost, sastav, kao i mandat Stručnog saveta za mentalno zdravlje uređuju se podzakonskim aktom koji predlaže Ministarstvo zdravlja a usvaja Vlada*” dok stav 2 ovog člana navodi: “*Stručni savet za mentalno zdravlje savetuje ministra zdravstva u vezi sprovođenja obaveza koje proizilaze iz ovog zakona i ponovnih važnih zakonskih, organizativnih i tehničkih pregleda iz oblasti mentalnog zdravlja*”.

Pravna analiza

29. Ustav Republike Kosovo je najviši pravni akt, koji štiti i garantuje ljudska prava i osnovne slobode, tako da je u interesu funkcionisanja vladavine prava i prava na implementaciju i praktičnu realizaciju ovih prava. Ustavne garancije služe zaštititi ljudskog dostojanstva i funkcionisanje vladavine prava. Ustav u članu 21, izričito navodi obavezu svih vlasti da poštuju prava i slobode drugih, stoga ovaj princip je imperativ i mora se poštovati od svih, uključujući i autoritetima kojima se obraća ovaj izveštaj.
30. Ustav u članu 25, stav 1 navodi: “*Svako lice ima pravo na život*”. Sa ovog stava se jasno primećuje da pravo na poštovanje za život građanina leži na centar ustavnog sistema za zaštitu ljudskih prava i prava na život (njegova nepovredivost) je apsolutno pravo čoveka, koja ne može biti ograničena ni pod kakvim okolnostima, nije dozvoljeno odstupanje od ovog prava. Ombudsman navodi da kada je u pitanju pravo na lični integritet i pravo na život, **država ima pozitivne obaveze** da preduzme sve mere da zaštititi nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta lica, naročito kada se dovodi u rizik integritet i ljudski život. Ustavni Sud Republike Kosovo u presudi KI. 41-12, je utvrdio da ima povrede prava na život, u slučajevima gde pravosudni organi ili drugi državni organi ne pružaju dovoljnu zaštitu građanima, kada to okolnosti slučaja zahtevaju. Ustavni Sud naglašava da je pravo na život najvažnije pravo svih ljudskih prava, od kojih proističu sva ostala prava i pojašnjava da postoje pozitivne obaveze za vlasti da preduzmu preventivne i operativne mere za zaštitu života svih onih koji su izloženi riziku.
31. Ombudsman primećuje da Ustav u članu 26 definiše da svako lice ima pravo poštovanja njegovog/njenog fizičkog integriteta, koja između ostalog uključuje i pravo: “*Niko da se podvrgava lečenju bez njegove/njene saglasnosti, osim slučajeva koje su u skladu sa zakonom [...]*”, dok član 29, stav 1 navodi: “*Svakome se garantuje pravo na slobodu i sigurnost. Niko ne može biti lišen slobode izuzev zakonom predviđenih slučajeva i na osnovu odluke nadležnog suda*”. Na osnovu ovog člana lice se može lišiti slobode, između ostalog, i u slučajevima **radi zdravstvenog nadzora lica, koje je zbog bolesti, opasno po društvo, [...]**”. Nadležni organi imaju zakonsku obavezu da osobama sa mentalnim poremećajima koji predstavljaju potencijalni rizik za porodicu i društvo da se smeste u adekvatnim zdravstvenim ustanovama i psihijatrijsko lečenje onoliko dugo koliko je potrebno.

32. Evropska Konvencija za Zaštitu Ljudskih Prava i Sloboda (EKLJP), u članu 2, navodi: “*Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom [...]*”, dok član 5, stav 1 navodi: “*Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom [...]*”.
33. Član 2 Konvencije predstavlja opšte zadatke države za zaštitu prava na život i uključuje pozitivne i negativne aspekte:
- a) pozitivnu obavezu za zaštitu života; i
  - b) negativnu obavezu da se uzdržava od nezakonitog oduzimanja života.

Pozitivna obaveza nameće obaveze sprečavanja i istrage. Obaveze Sprečavanja prema Evropskom Sudu za Ljudska Prava (ESLJP, vidi predmet *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, od 28 februara 1998*) obavezuje državne vlasti da spreče i da se bore protiv krivičnih dela. Ako se utvrdi da je vlada imala znanje, ili je morala imati znanje u vremenu postojanja stvarne i direktne opasnosti po život identifikovane osobe od krivičnih dela trećih lica i ako nisu preduzete odgovarajuće mere u okviru svojih nadležnosti, koja pod razumnom procenom su se mogla očekivati, kako bi se izbegla opasnost po život, isti će biti odgovoran za nepoštovanje pozitivnih obaveza.

34. ESLJP tokom tumačenja člana 2 EKLJP-a kod slučaja ***Branko Tomašić i ostali protiv Hrvatske***, u vezi sa pozitivnim obavezama analizira slučaj kada jedno lice ostvaruje svoje prethodne pretnje da ubije svog partnera i njihovu mladu ćerku. On je bio zatvoren za pet meseci zbog ranije izrečenih pretnji smrću njegovoj porodici, zato su vlasti naredile meru obaveznog psihijatrijskog lečenja u pritvoru. Odmah nakon njegovog otpuštanja, on je ubio svoju ženu i dete, pre nego što je izvršio samoubistvo. Sud je utvrdio da su vlasti bili svesni ozbiljnosti pretnji, **ali nisu uspeali u svojim pozitivnim obavezama**, pre svega **zbog neadekvatnog psihijatrijskog lečenja** s obzirom da je trajalo suviše kratko, i nije bilo jasno da li je uistinu i prikladno lečeno ovo lice. ESLJP je utvrdio da nije bilo preliminarne procene rizika pre nego što je oslobođen od mera obaveznog psihijatrijskog lečenja u pritvoru, dok domaće zakonodavstvo nije dozvolilo nastavak obaveznog psihijatrijskog lečenja i nakon izdržavanja kazne, koja je prema sudu predstavljala kršenje člana 2 EKLJP-a. Slična situaciju imamo u slučaju žalbe kada njen sin sa mentalnim poremećajima zbog neadekvatnih psihijatrijskog lečenja i povremenih fizičkih napada, postao je ozbiljan problem za porodicu i njene komšije, rizikujući njihov život i imovinu.
35. EKLJP, član 5, stav 1, dozvoljava pritvaranje kao zakonitim za slučajeve sprečavanja “*zakonitog lišenja slobode osoba da bi se sprečilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno obolelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica*”. Što se tiče razloga zašto lica koja učestvuju na nekoliko od ovih kategorija se mogu pritvoriti, Sud se izrazio da “*Ne samo da se oni ponekad trebaju smatrati opasnim po javnu sigurnost, ali takođe i sami njihovi interesi mogu zahtevati dotični pritvor*” (vidi slučaj *Guzzardi protiv Italije br. 7367/76*)
36. Krivični Zakonik Republike Kosovo Br. 04/L-082, u članu 87, stav 1 navodi obaveze autoriteta da nad izvršiocu sa duševnom bolešću, ili licu koje ima takav tretman, biće postupano humano i sa poštovanjem prema njegovom ljudskom dostojanstvu, dok stav 2, obavezuje autoritete da međunarodni standardi koji se mogu primeniti na osobe sa duševnim poremećajima će biti primenjeni na izvršioca sa duševnom smetnjom u najvećoj mogućoj meri, sa ograničenim izmenama i izuzecima potrebnim u datim okolnostima.

37. Krivični Zakonik Republike Kosovo Br. 04/L-082, u članu 88, navodi mere obaveznog lečenja koje se mogu izreći izvršiocu koji nije krivično odgovoran, ima značajno smanjenu uračunljivost ili je zavisnik od droge ili alkohola. Ove mere na osnovu Zakonika kao: *obavezno psihijatrijsko lečenje u zdravstvenoj ustanovi, obavezno psihičko lečenje na slobodi; i obavezan program rehabilitacije za lica koja su zavisnici od droge ili alkohola.* Krivični Zakonik dalje objašnjava da Sud, može da izrekne meru obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi za lice koje je izvršilo krivično delo u stanju neuračunljivosti ili bitno smanjene uračunljivosti, ako utvrdi da i dalje postoji ozbiljna opasnost da će izvršilac izvršiti krivično delo, a samim tim i obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi je neophodno da se izbegne izvršenje drugog krivičnog djela, i ako zaključuje da je obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi dovoljno da se izbegne ozbiljan rizik.
38. Zakon o Vanparničnom Postupku Br. 03/L-007, u članu 75 navodi pravila ovog postupka sud putem rešenja odlučuje o zadržavanju psihički bolesnog lica u zdravstvenoj ustanovi, kada je, zbog prirode bolesti neophodno da se takvom licu ograničava sloboda kretanja i opštenja sa ljudima van navedene ustanove. Ombudsman u prethodnim slučajevima je utvrdio da nisu poštovane zakonske odredbe o ovom pitanju, stoga je objavio izveštaj sa preporukama za okončanje takvih kršenja (vidi izveštaj objavljen od strane IO-a, sa br. protokola 1488 od 3 novembra, 2015), dok stupanjem na snagu Zakona o mentalnom zdravlju br. 05/L-025 (decembar 2015), koji se odmah praćen izradom *Pravilnika za Prijem i Lečenje Osoba sa Mentalnim Poremećajima u Profesionalnim Institutima za Mentalno Zdravlje*, ovo pitanje je rešeno.
39. Zakon o Zaštiti od Nasilja u Porodici Br. 03/L-182, član 4, stav 1 navodi slučajeve kada zaštitna mera psihosocijalnog lečenja može da bude izrečena izvršiocu nasilja u porodici, u kombinaciji sa nekom drugom preventivnom merom, u cilju sprečavanja nasilnog ponašanja izvršioca, ili ako postoji rizik od ponavljanja dela nasilja u porodici, dok član 7, stav 1 navodi slučajeve kada zaštitna mera udaljavanja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora, može da bude izrečena licu koje je izvršilo nasilje u porodici nad članom porodice sa kojim živi u stanu, kući ili bilo kom drugom stambenom prostoru, ako postoji rizik od ponavljanja nasilja u porodici. Žalba podnosioca žalbe jasno pokazuje da je sud odlučio za obavezno psihijatrijsko lečenje u skladu sa zakonom na snazi, ali zabrinutost podnosioca žalbe je adresirana **na ne-kontinuirano psihijatrijsko lečenje** i oslobađanje lica sa mentalnim poremećajima iz Instituta (psihijatrijsko lečenje u pritvoru) i njegov ambulantno lečenje (psihijatrijsko lečenje na slobodi).
40. Zakon za Socijalne i Porodične Usluge Br. 02/L-17 u članu 1.3 navodi izraz *lice u stanju potrebe*, koje prema zakonu podrazumeva svako lice na teritoriji Kosova bez obzira na njegov status ili zemlju porekla koje ima potrebu za socijalnim uslugama zbog toga što je:
- a. *dete bez roditeljskog staranja;*
  - b. *dete sa asocijalnim ponašanjem, ili maloletni prestupnik;*
  - c. *usled poremećenih odnosa u porodici, ili zbog starosti;*
  - d. *bolesti ili ograničenih fizičkih i mentalnih sposobnosti;*
  - e. *boluje od duševnih bolesti;*

- f. *izlaže se opasnosti od iskorišćavanja ili zloupotrebe, nasilja u porodici ili trgovine ljudskim bićima;*
- g. *izlaže se opasnosti od zavisnosti od alkohola ili droge;*
- h. *izlaže se elementarnih nepogoda ili drugih nesrećnih slučajeva ili ma kog drugog razloga koji dovodi čoveka u stanje potrebe.*

Analizirajući ono što je gore rečeno, jasno se vidi da sin podnosioca žalbe treba da se smatrati da je *lice u stanju potrebe* i isti treba da se tretira na osnovu Zakona o Socijalnim i Porodičnim Uslugama.

41. Zakon za Socijalne i Porodične Usluge Br. 02/L-17, član 3, stav 3 navodi obavezu da U ime Ministarstva Rada i Socijalne Zaštite (MRSZ), dotični Departman je odgovoran za upravljanje i nadzor nad svim operativnim funkcijama utvrđenih ovim zakonom, gde se između ostalog spomenula obaveza odobrenja osnivanja rezidentnih objekata za zbrinjavanja od strane davalaca socijalnih i porodičnih usluga, dok Zakon o Izmenama i Dopunama Zakona br. 02/L-17, član 13, stav 2 navodi situacije ako postoji opravdani osnov za sumnju da je ugroženo lice poslovno nesposobno i da mu je potrebna zaštita od ozbiljne opasnosti, CSR treba da podnese sudu zahtev za izdavanje starateljskog naloga, dok stav 4 navodi da takav nalog precizira mere i nadležnosti koje CSR treba da preduzme kako bi zaštitio zdravlje, sigurnost i blagostanje lica za koga se daje nalog. Nadležnosti koje sud ima prema ovom zakonu su u ovom slučaju su Nadgledanje životnih uslova ugroženog odraslog lica, zato nadzor se treba obaviti od strane profesionalca određenog od CSR, dok nadgledano lice boravi u svojoj kući, kao i nalog za CSR da smesti odraslo umno nesposobno lice za samozbrinjavanje u pristupačnom prihvatnom objektu.
42. Zakon za Socijalne i Porodične Usluge Br. 02/L-17, član 13, stav 5 navodi da lice koje je predmet naloga za starateljstvo ni u kom slučaju ne može biti smešteno u kaznenoj ustanovi personi, dok stav 6 navodi da po potrebi sud može naložiti Kosovskoj Policijskoj Službi da ukazuje pomoć CRS-u u izvršenju starateljskog naloga. Sa analize slučaja primećuje se da licu sa mentalnim poremećajima nije oduzeta sposobnost delovanja u skladu sa zakonom, zato je on kažnjen od Suda za krivična dela koje je izvršio, kao i njegovo slobodno kretanje na ulici je postala ozbiljna prepreka i opasnost za ostala lica, dok kao rezultat mentalne bolesti on se nije mogao starati o sebi, stoga je imao saobraćajni udes od policijskog vozila (vidi stav 5).
43. Zakon o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L-025, koji je stupio na snazi 2015 godini, kao glavni cilj u članu 1 prikazuje zaštitu i promovisanje mentalnog zdravlja i sprečavanje problema koji se povezuju sa njime, kao i garantovanje prava i poboljšanje kvaliteta života za lica sa mentalnim poremećajima. Ovim zakonom se određuju postupci i uslovi za zaštitu mentalnog zdravlja kroz osiguranje zdravstvene nege, prikladnog socijalnog okruženja za lica sa mentalnim poremećajima i politika prevencije za zaštitu mentalnog zdravlja.
44. Zakon o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L-025, u članu 5 navodi opšta načela staranja za lica sa mentalnim poremećajima od strane **multidisciplinarnih timova** koji na kompleksan način odgovaraju na medicinske, psihološke, socijalne i rehabilitacijske potrebe ovih lica. Prema ovom zakonu **multidisciplinarni timovi** su timovi koji se sastoje od specijalista nekoliko oblasti, kao što su lekari, medicinske sestre, psiholozi, socijalni radnici, psihosocijalni savetnici, terapeuti rada, logopedi, terapeuti razvoja ili drugi

profesionalci, koji deluje na koordiniran način, u skladu sa relevantnim protokolima za održavanje i poboljšanje mentalnog zdravlja.

45. Zakon o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L-025, u članu 9, stav 1 navodi **da je zabranjeno** oduzimanje ili ograničenje poslovne sposobnosti lica sa mentalnim poremećajima, sa izuzetkom slučajeva predviđenim u zakonskim odredbama na snazi. Prema ovoj odredbi, u posebnim slučajevima, ova mera može se predložiti na zahtev psihijatrijsko-pravne komisije. Odgovarajuća odluka se donosi od strane suda u skladu sa zakonskim odredbama na snazi za oduzimanje ili ograničenje sposobnosti delovanja.
46. Zakon o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L -025, u članu 29, navodi osnivanje Stručnog saveta za mentalno zdravlje u svojstvu savetodavnog organa Ministra Zdravlja, kojom prilikom navodi da delokrug, nadležnost, sastav, kao i mandat Stručnog saveta za mentalno zdravlje uređuju se podzakonskim aktom koji predlaže Ministarstvo Zdravlja a usvaja Vlada. Na osnovu ovog člana, Stručni Savet o Mentalnom Zdravlju savetuje ministra zdravstva u vezi sprovođenja obaveza koje proizilaze iz ovog zakona i ponovnih važnih zakonskih, organizativnih i tehničkih pregleda iz oblasti mentalnog zdravlja, ali bez obzira na činjenicu da je ovaj zakon stupio na snazi decembra 2015, takva akcija još nije preduzeta od strane *Ministra Zdravlja*.

Zaključci Ombudmana

47. Ombudsman, na osnovu svih prikazanih dokaza i prikupljenih činjenica, kao i relevantnih zakona, koji određuju pravo na privatni i porodični život, kao i pravo na zdravlje, **zaključuje da žalba podnosioca žalbe je opravdana i zakonita**. U konkretnom slučaju, **Ombudsman zaključuje da su kršena Osnovna Ljudska Prava i Slobode**, pošto nadležne vlasti koja prema zakonodavstvu na snazi imaju nadležnosti i obavezu preduzimanje pozitivnih obaveza u vezi sa slučajem, nisu uspele u ispunjavanju njihovih zadataka i odgovornosti u odnosu na građana.
48. Ombudsman zaključuje da na osnovu odluke ESLJP-a merodavne vlasti nisu uspele da preduzmu i ispune svoju pozitivnu obavezu da preduzme mere u smislu obaveznog psihijatrijskog lečenja do dobijanja sposobnosti delovanja lica sa mentalnim poremećajima, sprečavajući sprovođenje fizičkog nasilja nad trećim osobama. Ombudsman smatra da kao rezultat neodgovarajućeg psihijatrijskog lečenja, lice sa mentalnim poremećajem je vršio nasilje nad njegovoj porodici, kao i kog drugih lica, ozbiljno ugrožavajući njihove živote i njihovu imovinu, stoga u okolnostima ovog slučaja je utvrđeno da je gospodin B.D., vršio fizičko nasilje nad članovima porodice i ugrožavajući im život, ali u nekim slučajevima tom nasilju su izloženi komšije i drugi građani (vidi stav 3, 4, 5). Ombudsman podseća da prema članu 53 Ustava Republike Kosovo, ljudska prava i osnovne sloboda zajamčene Ustavom tumače se u skladu sa sudskim odlukama Evropskog Suda za Ljudska Prava i sa odluka ovog suda proizilazi da države imaju pozitivne obaveze prema svojim građanima.(vidi stavove 34, 35 i 36).
49. Ombudsman zaključuje da g B.D., bi trebalo da se podvrgne psihijatrijskom lečenju u odgovarajućim zdravstvenim ustanovama za potrebno psihijatrijsko lečenje ili da mu se oduzima sposobnost delovanja i da mu se odredi staratelj. Sa okolnosti slučaja, jasno je da time što je gospodin B.D. ostavljen bez staratelja. kao i njegovo slobodno kretanje na ulici je dovelo do sprečavanja saobraćaja na putu, a kasnije i na njegov saobraćajni udes, gde je gospodin B.D., dobio teške telesne ozlede od policijskog vozila (vidi stav 5).

Ombudsman zaključuje da je ovom stanju pridonelo i zanemarivanje porodice i nedostatak saradnje nadležnih tela koji nisu uspeali pružiti odgovarajuću negu nad g. B.D., kao i da osiguravaju odgovarajuće medicinsko lečenje prema njemu.

50. Ombudsman zaključuje da nadležne pravne vlasti nisu učinile dovoljno u preduzimanju mera za **pozitivne obaveze**, odnosno zaštitu nepovredivosti ljudskog zdravlja, posebno u slučajevima kada je ono ugroženo opasnim akcijama lica sa mentalnim smetnjama, gde oni ne dobijaju potrebno lečenje, kao i kad im nije ograničeno kretanje. Nažalost, takvi slučajevi su se vratili u zabrinjavajuću pojavu u većini gradova u Republici Kosovo, stoga slobodno kretanje na ulici od kategorije lica sa mentalnim smetnjama i suočavanje građana sa njihovim nasilnim akcijama postaju zabrinutost i ozbiljna pretnja za život i njihovu imovinu.
51. Ombudsman zaključuje da u vezi sa ovom temom odgovorne vlasti nisu obavila potrebne istraživanja na terenu i do sada **zdravstvene vlasti nemaju tačan broj i potrebne statistike za ovu kategoriju osoba**. Takođe, do sada nije bilo neke preporuke od nadležnog tela za mere koje treba preduzeti kako bi ti ljudi biti uklonjeni sa javnih mesta i njihov smeštaj na određenim mestima, gde u zavisnosti od njihovih zdravstvenih potreba bi dobili potrebno zdravstveno lečenje.
52. Ombudsman zaključuje da postoji mnogo slučajeva kada ova kategorija osoba nanose fizičko nasilje sa teškim telesnim povredama i smrću (vidi stav 13), kao i oštećenje imovine, stoga nadležna tela imaju zakonsku obavezu da preduzmu potrebne mere prevencije, da te osobe dobiju potrebno psihijatrijsko lečenje, i da nad prekršiteljima sa mentalnim poremećajima ili licima koja se leče kao takva, **se tretiraju humano i sa poštovanjem urođenog ljudskog dostojanstva, u skladu sa međunarodnim standardima koji se primenjuju za lica sa mentalnim poremećajima, sa ograničenim izmenama i izuzecima samo u meri koja je neophodna prema okolnostima slučaja**. Ombudsman zaključuje da stupanje na snazi Zakona o Mentalnom Zdravlju Br. 05/L-025, u velikoj meri će uticati na uređenju ovog stanja, ali izrada podzakonskih akata i **osnivanje Stručnog Saveta za Mentalno Zdravlje i funkcionalizacija multidisciplinarnih ekipa se treba obaviti što pre i bez odlaganja**.
53. Ombudsman, na osnovu gore rečenog, u skladu sa članom 135, stav 3 Ustava Republike Kosovo: *“ima pravo da vrši preporuke i predlaže mere, onda kada primeti kršenje prava i sloboda ljudi od strane organa javne administracije i ostalih državnih organa”*. U skladu sa članom 18, stav 1.2 Zakona o Ombudsmanu, Ombudsman *“(…) da skrene pažnju na slučajeve kada institucije krše ljudska prava i da podnese preporuke da se prekine sa takvim slučajevima (…)”*.

Na osnovu ovih nalaza, a u skladu sa članom 135, stav 3 Ustava Republike Kosova i člana 16, stav 4 Zakona Br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Ombudsman preporučuje:

PREPORUČUJE

1. **Ministarstvo Zdravlja, u skladu sa ovlašćenjima i zakonskim nadležnostima i u saradnji sa svim drugim nadležnim organima da preduzme mere da se stvori baza podataka preko kojih se mogu pratiti lekarsko lečenje takvih osoba (kalendarske parenteralne terapije-magacin), u kojoj mogu da imaju pristup sve institucije za**

mentalno zdravlje u Republici Kosova, na svim nivoima (osnovno, sekundarno i tercijarno), uzimajući u obzir poštovanje odredbi Zakona o Mentalnom Zdravlju.

- 2. Instituti za Mentalno Zdravlje, u skladu sa ovlašćenjima i zakonskim nadležnostima i u saradnji sa drugim nadležnim institucijama, da preduzme neophodne mere na terenu da osobe sa mentalnim poremećajima koji imaju potencijal da izazivaju fizičko nasilje i oštećenje imovine se uklone iz javnosti, kao i da se tretiraju u Institucijama Mentalnog Zdravlja sa ležajima dok ne postanu bezopasni za okruženje i društvo.*
- 3. Ministarstvo Zdravlja u skladu sa ovlašćenjima i zakonskim nadležnostima, preduzme sve neophodne mere za funkcionisanje multidisciplinarnih timova u cilju zaštite mentalnog zdravlja ovih lica, pokušavajući maksimalno da ih integrišu i resocijaliziraju u porodici i društvu kao bezopasna lica, u protivnom (kada rehabilitacija nije uspešna ili mentalna bolest je neizlečiva), da se ne odbaci mogućnost zahteva za oduzimanje sposobnosti delovanja, kao i njihovog smeštaja u relevantnim institucijama, u skladu sa zakonodavstvom na snazi.*

U skladu sa članom 132, stav 3 Ustava Republike Kosovo (“Bilo koji drugi organ ili institucija, koja sprovodi legitimnu vlast u Republici Kosovo je dužna da odgovori na zahteve Ombudsmana i da mu/joj predstavi sva dokumenta i informacije koje su od njega zatražena u saglasnosti sa zakonom”) i člana 28 Zakona Br. 05/L-019 o Ombudsmanu (“Autoriteti, kojima je Narodni Advokat uputio preporuke, zahtev ili predlog za preduzimanje konkretnih mera, uključujući i disciplinske mere, treba da odgovore u roku od trideset (30) dana. Odgovor treba da sadrži razloge u pisanoj formi o preduzetim radnjama u vezi navedenog pitanja”), ljubazno vas molimo da nas informišete o radnjama koje ćete preduzeti u vezi sa ovim pitanjem.

S poštovanjem,

Hilmi Jashari
Ombudsman